

Bård Frydenlund, *Spillet om Norge: Det politiske året 1814* (Oslo: Gyldendal 2014). 359 s.

Ruth Hemstad, *Propagandakrig: Kampen om Norge i Norden og Europa 1812–1814* (Oslo: Nasjonalbiblioteket 2014). 561 s.

Kjelfreden, sprängningen av föreningen med Danmark, Eidsvollsförfattningen och personalunionen med Sverige – 1814 var ett dramatiskt år i Norge och har utgjort ett nav i norsk historieskrivning ända sedan det begav sig. Under 200 år har två tolkningar stått mot varandra: Norges återupprättande som stat har setts antingen som en biverkan av den europeiska storpolitiken – ”friheten i gave”, formulerade Sverre Steen det – eller som ett resultat av ett nationellt uppvaknade (senast hos Kåre Lunden). 200-årsjubileet tycks dock inte ha gett så mycket bränsle till denna gamla debatt och de två böcker som här ska anmälas berör visserligen frågan men lägger tonvikten på andra aspekter.

Det gäller särskilt Ruth Hemstads monumentala monografi om propagandakriget om Norge. Kampen om Norge försiggick inte bara vid förhandlingsbordet och på slagfältet utan också i offentligheten. Detta krig om den allmänna opinionen är enligt Hemstad underskattat i forskningen och betydde mer för skeendet än vi trott. Hon går kronologiskt igenom många hundra pamfletter, bulletiner, artiklar, predikningar och proklamationer, utgivna eller skrivna huvudsakligen i Sverige, Norge, Danmark och Storbritannien, med en metod som hon kallar politisk-bibliografisk. Det innebär att hon går nära de enskilda texterna, både till form och innehåll, och studerar det som kunde kallas propagandakrigets mikrokronologi: hur skrifterna förhåller sig till den helt aktuella kontexten och inte minst till varandra. Samma skrift kunde dyka upp i flera skepnader, handskrivna, tryckta, i utdrag eller citerad i annan skrift. De bildar en fascinerande väv av argument och motargument som sakta förskjuts under åren 1812–1814. Detta sätt att hantera källorna öppnar för många insikter som skulle ha gått förlorade om man till exempel hade betraktat dem som ett corpus och utsatt dem för en samlad diskursanalys.

För Karl Johan var det minst lika viktigt att vinna Norge med ord som med svärd, hävdar Hemstad. Utifrån en fransk tradition såg han den allmänna opinionen som ”la reine du Monde” och denna världens drottning gällde det att vinna, såväl inom Norge som på den internationella scenen. Det senare innebar framför allt Storbritannien; Norge var Karl Johans pris för att gå med britterna mot Napoleon och nu gällde det för Sverige att få dem att betala priset. För det kämpande Norge gällde det tvärtom att utnyttja den brittiska opposition som var emot att norrmännen hanterades ”like a herd of cattle”. I Carsten Anker hade den norska upprovsregimen en skicklig megafon i London som kunde spela på naturrättsliga föreställningar

om folkens rättigheter. Karl Johans främsta internationella basun var ingen mindre än madame de Staël, som aldrig tröttnade på att lovprisa honom som en konstitutionalismens försvarare. Hemstad har för övrigt också till jubileumsåret publicerat en källutgåva med den brittiska Norgedebatten, *"Like Herd of Cattle": Parliamentary and Public Debates Regarding the Cession of Norway, 1813–1814* (Oslo 2014).

Hemstad balanserar de traditionella tolkningarna; förvisso avgjordes Norges öde på den internationella scenen, framför allt genom att toryregimen stod fast vid sitt löfte till Sverige, men propagandakriget i Norge visade också att det spelade stor roll hur norrmännen agerade. För Karl Johan var det en integrerad del av 1812 års politik – samförstånd med Ryssland och förvärv av Norge – att rikta sig direkt till norrmännen. Vissa argument var genomgående i allt det material som smugglades in i Norge: den skandinaviska halvöns naturliga gränser, säkrandet av freden i Norden och särskilt, ända från början, löftet om en egen norsk författning. I detta perspektiv blir det inte så konstigt att svenskarna till sist accepterade Eidsvollsförfattningen; det var svårt att göra annat med upprätthållen trovärdighet inför den norska opinionen.

Men också inom Norge var propagandan viktig. Det gällde först för det enväldiga dansk-norska styret, sedan för kungen in spe Christian Frederik, och sist för den norska konstitutionella regimen att hela tiden utmåla "det svenska oket" som det fria norska folket hotade att hamna under. Enigheten måste understrykas, inte minst som den inte fanns. En stark falang, anförd av greve Herman Wedel Jarlsberg, som redan på Gustav III:s tid hade spelat under täcket med svenskarna, såg en förening med Sverige som det bästa Norge kunde uppnå. Hemstad visar hur informationen i Norge styrdes, samlades och tillrättalades för att bemöta både den yttre och den inre fienden.

Det finns en glidning hos Hemstad mellan vad hon ibland, utan att närmare definiera, kallar "ren propaganda" och andra former av kommunikation. Visst är det sant att exempelvis privatbrev, förhandlingsbud eller diplomatiska rapporter kunde vara avsedda att läsas brett. Men ibland är det svårt att se när Hemstad analyserar propaganda och när hon analyserar politiska förhandlingar eller ryktesspridning. Stundom får hon heller inte ut så mycket av sin politisk-bibliografiska metod, särskilt inte när budskapet är tämligen likartat i många olika källor. Lite färre tröttande referat och en sovring i detaljrikedomen hade kunnat förkorta boken och få de intressanta resultaten att framstå tydligare.

Om Hemstad är nydanande med sitt val av material och metod är Bård Frydenlund mer traditionell. Han följer detaljerat de politiska turerna, ofta dag för dag, ibland timme för timme. Inga noter finns, endast litteratur- och källhänvisningar till hela kapitel. Uppenbarligen har han siktat på en popu-

lariserande bok för en politisk-historiskt intresserad allmänhet. Att bedöma hans tolkningar är svårt för den som inte är väl bevandrad i forskningen och bekant med ett stort persongalleri, särskilt som han är njugg med explicita ställningstaganden. Det är en tung text att ta sig igenom.

Det förefaller som om Frydenlund i stort delar Hemstads syn att inre och yttre faktorer samspelade. Utan storpolitiken hade Christian Frederik inte fått chansen att gripa makten, men i nästa vända hade Eidsvollsförfattningen och den inre självständigheten heller inte kommit om inte en lång rad norrmän hade agerat målmedvetet och utnyttjat tillfället. Av Christian Frederiks i grunden dynastiska kupp blev det ett för tiden avancerat konstitutionellt styre. Liksom Hemstad betonar Frydenlund oenigheten inom Norge och dragkampen mellan självständighetsivrarna och dem som såg unionen som den realistiska vägen. Här ligger det som i det korta slutkapitlet utkristalliserar sig som bokens tes: Oenigheten kunde hanteras; händelserna 1814 skapade en ny politisk kultur i Norge, präglad av öppen diskussion, pragmatism och ett civiliserat samarbetsklimat. Det låter sig hävdas men jag hade gärna sett en diskussion av vad i de politiska debatterna som var nytt och pekade framåt och vad som var traditionella föreställningar i det förmoderna Europa – och hur dessa blandades.

Den största nyheten med dessa båda böcker torde vara just att de behandlar framväxten av en resonerande politisk offentlighet. 1814 blir mindre fråga om de spektakulära händelserna, som ju är väl utredda i tidigare forskning, utan mer om en politisk-kulturell grund för Norges vidare utveckling. Här finns en viss diskrepans; där Hemstad betonar propagandaaspekten och den politiska styrningen av informationen trycker Frydenlund på att det dock kom fram så olika åsikter och att de kunde stötas och blötas. En anledning kan vara att Frydenlund lägger mest vikt vid eliten och de politiska arenorna, medan Hemstad ser mer på vad som kommunicerades till stora delar av befolkningen. Båda visar dock på hur den politiska kulturen i övergångsfasen från envælde till konstitutionalism vore värd vidare studier.

Lunds universitet

HARALD GUSTAFSSON

Karin Gustavsson, *Expeditioner i det förflutna: Etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början* (Stockholm: Nordiska museet 2014). 239 s.

Det här är en av de mest intressanta avhandlingar jag har läst på länge. Ämnet – 1910- och 1920-talens kulturhistoriska undersökningar av den svenska